

OCHRONA PRAWNA ŚWIADKA W POLSKIM PROCESIE KARNYM

Katarzyna Kochel

OCHRONA PRAWNA ŚWIADKA W POLSKIM PROCESIE KARNYM

Katarzyna Kochel

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2024

SERIA **MONOGRAFIE**

Publikacja dofinansowana ze środków
Funduszu Wsparcia Twórców Stowarzyszenia KOPIPOL

Stan prawny na 10 listopada 2024 r.

Recenzent
Prof. dr hab. Cezary Kulesza

Wydawczyni
Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca
Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Kruś

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8390-200-5
ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Rozdział I	
Podstawowe pojęcia, typy i stopnie ochrony prawnej	
świadka	23
1. Pojęcie „świadek” determinujące rodzaje ochrony prawnej.....	23
2. Kategorie świadków z uwagi na ich status prawny.....	26
2.1. Świadek o statusie zwyczajnym.....	27
2.2. Świadek-pokrzywdzony.....	27
2.3. Świadek anonimowy	30
2.4. Świadek koronny	31
2.5. Świadek małoletni	32
2.6. Świadek-współoskarżony, świadek-skazany.....	33
2.7. Świadek z zaburzeniami	34
3. Cele ochrony prawnej świadka.....	34
4. Pojęcie kodeksowego systemu ochrony prawnej świadka...	36
5. Typy i stopnie (poziomy) ochrony prawnej świadka.....	45
6. Wnioski końcowe	52
Rozdział II	
Kodeksowy system ochrony prawnej świadka służący	
zapewnieniu bezpieczeństwa.....	53
1. Uwagi wprowadzające	53

2. Przeprowadzenie okazania w sposób uniemożliwiający rozpoznanie osoby przesłuchiwanej przez osobę rozpoznawaną (art. 173 § 2 k.p.k.)	55
3. Przesłuchanie poza siedzibą organu wzywającego na przesłuchanie – przesłuchanie przy pomocy urządzeń technicznych (art. 177 § 1a–1d k.p.k.), w miejscu pobytu świadka (art. 177 § 2 k.p.k.) oraz przez sędziego wyznaczonego lub sąd wezwany (art. 396 § 2 k.p.k.)	59
4. Prawo do odmowy składania zeznań przez świadka, oskarżonego w innej toczącej się sprawie o współudział w przestępstwie objętym postępowaniem (art. 182 § 3 k.p.k.)	63
5. Zachowanie w tajemnicy okoliczności ułatwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, o ile nie mają znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie (art. 184 k.p.k.), oraz specjalny tryb przesłuchania, instytucja tzw. świadka <i>incognito</i>	68
6. Ochronny charakter niektórych przepisów dotyczących stosowania środków przymusu	89
6.1. Nieujawnianie oskarżonemu i obrońcy dowodów z zeznań w przypadku wystąpienia uzasadnionej obawy niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności świadka lub osoby dla niego najbliższej (art. 250 § 2a k.p.k.)	92
6.2. Zawiadomienie o ucieczce skazanego z zakładu karnego i decyzjach modyfikujących stosowanie tymczasowego aresztowania (art. 253 § 3 i 4 k.p.k.)	96
6.3. Ochronny charakter niektórych środków przymusu (art. 244 § 1a i 1b, art. 275 § 2 i 3 oraz art. 275a k.p.k.)	103
6.3.1. Zatrzymanie sprawcy przemocy domowej w sytuacji zaistnienia uzasadnionego przypuszczenia, że sprawca popełnił przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej (art. 244 § 1a i 1b k.p.k.)	105
6.3.2. Zakaz kontaktowania się oskarżonego z pokrzywdzonym, zakaz zbliżania	

się do określonych osób oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 275 § 2–3 k.p.k.)	110
6.3.3. Nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym i jego najbliższego otoczenia, zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego na wskazaną odległość (art. 275a k.p.k.)	119
6.3.4. Zakaz zbliżania się na wskazaną odległość oraz zakaz kontaktów stosowane wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione w stosunku do członka personelu medycznego lub osoby przybranej personelowi medycznemu (art. 276a § 1 i 1a k.p.k.)	127
7. Quasi-list żelazny (art. 589 k.p.k.)	131
8. Ochrona interesów ekonomicznych świadka (art. 618 § 1 pkt 7, art. 618a–618e, 618k–618l k.p.k.)	139
9. Podsumowanie	142

Rozdział III

Kodeksowy system ochrony prawnej świadka służący

zapewnieniu swobody wypowiedzi	145
1. Uwagi wprowadzające	145
2. Zasady dotyczące przeprowadzania czynności przesłuchania ujęte w art. 171 i 370 k.p.k.	148
2.1. Wymóg zapewnienia spontanicznego wypowiedzenia się na pierwszym etapie przesłuchania (art. 171 § 1 i art. 370 § 1 k.p.k.)	149
2.2. Zakazy dowodowe dotyczące przesłuchania świadka i skutki ich naruszenia (art. 171 § 5 i 7 k.p.k.)	154
2.3. Uchylanie pytań (art. 171 § 4, 4a i 6 oraz art. 370 § 4 k.p.k.)	184
2.3.1. Pytania sugerujące osobie przesłuchiwanej treść odpowiedzi	185
2.3.2. Pytania dotyczące życia seksualnego (art. 171 § 4a k.p.k.)	190

2.3.3. Pytania nieistotne.....	193
2.3.4. Pytania niestosowne.....	194
3. Obecność osoby trzeciej podczas czynności dowodowej przesłuchania świadka (art. 87 § 1 i 2, art. 171 § 3, art. 299a § 1 k.p.k.)	198
3.1. Prawo do ustanowienia pełnomocnika art. 87 § 1 i 2 k.p.k.	200
3.2. Przesłuchanie małoletniego świadka w obecności jego przedstawiciela ustawowego lub faktycznego opiekuna (art. 171 § 3 k.p.k.).....	206
3.3. Obecność osoby wskazanej przez pokrzywdzonego podczas czynności z jego udziałem (art. 299a § 1 k.p.k.).....	217
4. Uchylenie się świadka od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić świadka lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe (art. 183 § 1 k.p.k.).....	228
5. Szczególne tryby przesłuchania świadków o specjalnych potrzebach	242
5.1. Przesłuchanie z uwagi na wiek i rodzaj przestępstwa w sprawach przestępstw dokonanych z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej, przestępstw przeciwko wolności, przestępstw przeciwko rodzinie i opiece lub przestępstw seksualnych (art. 147 § 2a, art. 185a–185c i art. 185f k.p.k.)	242
5.2. Przesłuchanie świadków z zaburzeniami (art. 185e k.p.k.)	264
6. Możliwość zarządzenia przez przewodniczącego rozprawy opuszczenia sali rozpraw przez przedstawicieli środków masowego przekazu na czas przesłuchania świadka, jeżeli ich obecność mogłaby oddziaływać krępująco na jego zeznania (art. 357 § 5 k.p.k.)	270
7. Przesłuchanie pod nieobecność oskarżonego, czasowo usuniętego z sali sądowej, jeśli jego obecność mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka, oraz	

przesłuchanie w trybie telekonferencji (art. 390 § 2–5 k.p.k.)	274
8. Podsumowanie.....	284
 Rozdział IV	
Kodeksowy system ochrony prawnej świadka służący realizacji prawa do prywatności	
1. Uwagi wprowadzające	285
2. Anonimizacja danych (art. 148a k.p.k.)	286
3. Prawo do odmowy składania zeznań (art. 182 § 1 i 2 k.p.k.).....	296
4. Prawo żądania przesłuchania na rozprawie z wyłączeniem jawności z uwagi na obawę narażenia świadka bądź osoby dla niego najbliższej na hańbę (art. 183 § 2 k.p.k.)	319
5. Zwolnienie z zeznawania lub odpowiedzi na pytania świadka pozostającego z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym (art. 185 k.p.k.)	326
6. Zakaz zadawania świadkowi pytań zmierzających do ujawnienia miejsca zamieszkania lub miejsca pracy (art. 191 § 1b k.p.k.)	341
7. Wyłączenie jawności rozprawy (art. 359 pkt 2, art. 360 § 1 pkt 1 lit. b i art. 360 § 1 pkt 1 lit. d k.p.k.).....	346
8. Umieszczenie danych kontaktowych świadków w załączniku do aktu oskarżenia (art. 333 § 3 i art. 334 § 1–2 k.p.k.).....	350
9. Ograniczony zakres przeprowadzania oględzin i badania świadka (art. 192 i 192a k.p.k.).....	352
10. Podsumowanie.....	359
 Zakończenie	 361
 Bibliografia.....	 369
 Wykaz aktów prawnych.....	 383
 Wykaz orzecznictwa.....	 387

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- dyrektywa 2012/29/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2012/29/UE z 25.10.2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.Urz. UE L 315, s. 57)
- dyrektywa 2016/680 – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/680 z 27.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez właściwe organy do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych i wykonywania kar, w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchyłająca decyzję ramową Rady 2008/977/WSiSW (Dz.Urz. UE L 119, s. 89, ze sprost.)
- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.c. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.)
- k.k.w. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2024 r. poz. 706 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- konwencja stambulska – Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule 11.05.2011 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 961)

k.p.k.	–	ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 37 ze zm.)
k.r.o.	–	ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
MPPOiP	–	Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
nowela z 10.09.1999 r.	–	ustawa z 10.09.1999 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny skarbowy (Dz.U. Nr 83, poz. 931 ze zm.)
nowela z 10.01.2003 r.	–	ustawa z 10.01.2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. Nr 17, poz. 155)
nowela z 11.03.2016 r.	–	ustawa z 11.03.2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437)
nowela z 19.07.2019 r.	–	ustawa z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1694)
nowela z 16.12.2020 r.	–	ustawa z 16.12.2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. poz. 155)
nowela z 13.01.2023 r.	–	ustawa z 13.01.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 289)
nowela z 7.07.2023 r.	–	ustawa z 7.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860)
reg. prok.	–	rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.04.2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz.U. z 2023 r. poz. 1115 ze zm.)
rozporządzenie 2016/679	–	rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.Urz. UE L 119, s. 1)

r.p.z.t.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka (Dz.U. z 2019 r. poz. 110)
u.o.p.p.s. lub nowela z 28.11.2014 r.	– ustawa z 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz.U. z 2015 r. poz. 21)
u.s.k.	– ustawa z 25.06.1997 r. o świadku koronnym (Dz.U. z 2016 r. poz. 1197 ze zm.)
wytyczne nr 3 KGP	– wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z 30.08.2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz.Urz. KGP poz. 59)

Czasopisma i publikatory

AUL	– Acta Universitatis Lodziensis
DKTBP	– Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
IN	– Ius Novum
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
MoP	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Prokuratura Generalna
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
Pał.	– Palestra
PiP	– Państwo i Prawo
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
Prok.	– Prokurator
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy

Inne

ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
RP	– Rzeczpospolita Polska
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
UE	– Unia Europejska

WSTĘP

Zarówno w nauce prawa, jak i w praktyce można spotkać się ze stwierdzeniem, że „najlepszym”, ponieważ najbardziej wiarygodnym, efektywnym i niewymagającym znacznych nakładów finansowych i osobowych, dowodem w procesie karnym jest dowód z dokumentu. Zasadniczo łatwo dostępny dla organów procesowych, wolny od subiektywizmu oraz „niepamięci” związanej z upływem czasu, które to wady często charakteryzują dowody pochodzące z osobowych źródeł dowodowych.

Niestety, nie w każdej sprawie karnej możliwe jest procedowanie, a następnie wydanie rozstrzygnięcia tylko na podstawie dowodu z dokumentu. Taka sytuacja ma miejsce w przypadku bardzo niewielkiej liczby spraw, a i w nich występuje często, nawet w sytuacji odmowy złożenia wyjaśnień przez oskarżonego, środek dowodowy w postaci zeznań świadka.

Są takie sprawy, a jest ich w praktyce niemało, w których dowód z zeznań świadka odgrywa pierwszoplanową rolę. Pomimo dużego obciążenia subiektywizmem, a także licznych osiągnięć technicznych sprzyjających rozwojowi kryminalistyki, a zatem dających szersze metody pozyskiwania różnych dowodów przydatnych w procesie karnym, dzięki osobowym źródłom dowodowym pozyskuje się nadal blisko 90% informacji przydatnych w dokonywaniu ustaleń faktycznych wydawanych decyzji procesowych¹. Z tego należy wysnuć wniosek, że odpowiednie wykorzystanie zeznań świadka oraz ich prawidłowa ocena odgrywają istotną rolę w fazie orzekania. Najczęstszemu wykorzystywaniu właśnie tego

¹ T. Stępień, *Rola świadka w prawie karnym*, Toruń 2012, s. 35.

środka dowodowego sprzyja również jego nieskomplikowane wprowadzenie do procesu karnego. Ogromne znaczenie ma także wartość zeznań świadka dla poznania prawdy o relacjach interpersonalnych, która to część ustaleń jest trudna do stwierdzenia przy posługiwaniu się dowodami innego rodzaju. Nie dziwi więc mnogość regulacji prawnych, zarówno tych stworzonych na gruncie ustawy karnomaterialnej, jak i karnoprosesowej, a także poza kodeksami, zawierających rozwiązania chroniące tego uczestnika postępowania.

Imponująca jest liczba opracowań naukowych przede wszystkim powstałych na przestrzeni kilkudziesięciu ostatnich lat, poddających analizie zarówno status prawny samego świadka, jak i niektóre instytucje służące zapewnieniu ochrony prawnej temu uczestnikowi procesu karnego, istniejące na gruncie przepisów karnoprosesowych². Te cenne pozycje literatury dotyczą jednak głównie zagadnień odnoszących się do świadka jako źródła dowodowego, jego statusu i kategorii. Brak opracowania, które opisywałoby system ochrony prawnej świadka w polskim procesie karnym na gruncie podstawowego aktu prawnego regulującego tę materię. Jak do tej pory nie powstała bowiem monografia pozwalająca na dokonanie podziału omawianych środków z uwagi na najistotniejsze dla świadka dobra czy też konieczność zapewniania skutecznego, niezależnego przebiegu czynności procesowej przeprowadzania dowodu z zeznań świadka, na grupy rozwiązań ujętych w poszczególnych przepisach Kodeksu postępowania karnego. Ten obszar badawczy analizowany jest w piśmiennictwie z reguły tylko wycinkowo. Omawiana jest jedynie wąska grupa uprawnień przysługujących świadkowi bądź jedno z takich uprawnień lub też gwarancje przysługujące tylko określonej katego-

² K. Łojewski, *Instytucja odmowy zeznań w polskim procesie karnym*, Warszawa 1970; S. Waltoś (red.), *Świadek w procesie sądowym*, Warszawa 1985; P. Hofmański, *Świadek anonimowy w procesie karnym*, Kraków 1998; P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim procesie karnym*, Kraków 2003; P.K. Sowiński, *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004; E. Kowalewska-Borys, *Świadek koronny w ujęciu dogmatycznym*, Warszawa 2004; J.K. Paśkiewicz, *Instytucja świadka koronnego w ustawodawstwie amerykańskim, włoskim i niemieckim*, Toruń 2006; M. Adamczyk, *Świadek koronny – analiza prawno-kryminalistyczna*, Warszawa 2011; M. Kornak, *Małoletni jako świadek w procesie karnym*, Warszawa 2009; A. Krawiec, *Małoletni pokrzywdzony w polskim procesie karnym*, Toruń 2012; R. Koper, *Badanie świadka w aspekcie jego ochrony*, Warszawa 2015; G. Ociecek, *Świadek koronny. Ocena wiarygodności*, Warszawa 2016.

rii świadków – świadkowi małoletniemu, koronnemu, anonimowemu bądź świadkowi-pokrzywdzonemu. Niniejsza monografia ma na celu wypełnienie tej luki.

Nie ulega wątpliwości, że kryterium podmiotowe stanowi podstawowy punkt odniesienia w zakresie doboru, a następnie zastosowania odpowiednich rozwiązań prawnych w celu ochrony tego istotnego i jednocześnie bardzo zróżnicowanego źródła dowodowego w procesie karnym. Nie jest to jednak jedyne kryterium pozwalające na wyodrębnienie, podział i ocenę efektywności regulacji prawnych mogących stanowić środki służące ochronie prawnej świadka. Ochrona ma natomiast zasadnicze znaczenie dla pozyskania nie tylko najbardziej wartościowego materiału dowodowego w postaci zeznań świadka, lecz także zapobiegania zniekształcaniu stanu faktycznego poprzez naruszenie zasady prawdy materialnej przez zeznania, które nie są ani prawdziwe, ani tym bardziej wartościowe. Wbrew temu, co w pierwszej kolejności przychodzi na myśl w związku z systemem gwarancji procesowych świadka, ich rolą nie jest jedynie zapewnienie świadkowi takiego samopoczucia w trakcie procesu karnego, które skłoniłoby go w ogóle do złożenia zeznań, a następnie umożliwiło niezakłócony przebieg przesłuchania, ale zapobieganie zniekształceniom tych zeznań i składaniu ich niezgodnie z prawdą, jedno i drugie elementy mają bowiem zasadnicze znaczenie dla dokonywania ustaleń faktycznych, na podstawie których następuje rozstrzygnięcie o odpowiedzialności karnej oskarżonego.

Tymczasem uzyskanie statusu procesowego świadka niesie ze sobą wiele daleko idących, istotnych konsekwencji. Ogranicza prawa i wolności konstytucyjne, oddziałuje często negatywnie na samopoczucie świadka, zwłaszcza jego poczucie bezpieczeństwa oraz swobodę zachowania, a także swobodę formułowania wypowiedzi w toku przesłuchania. Choć nie w każdej sprawie wpływ ten jest taki sam i znaczący, to może w istotny sposób oddziaływać na jakość życia świadka. To samopoczucie świadka nie pozostaje zaś bez wpływu na sposób formułowania przez niego oświadczeń dowodowych.

Nie jest możliwe całkowite wyeliminowanie niedogodności, które powoduje występowanie w roli świadka w procesie karnym. Można natomiast

w znacznym stopniu, dzięki rozwiązaniom, które zostaną przedstawione w dalszej części książki, te niedogodności złagodzić.

Zasadniczym założeniem opracowania jest wyodrębnienie i przypisanie do określonej grupy rozwiązań wyróżnionych na podstawie wartości, dóbr prawnych, które najczęściej doznają ograniczeń w związku z nadaniem określonej osobie statusu świadka w procesie karnym i koniecznością realizowania obowiązków procesowych. Ponadto ma również za zadanie określić, które z rozwiązań tworzących system ochrony prawnej świadka i w jaki sposób (czy skutecznie) pozwalają świadkowi na uniknięcie konfliktu wewnętrznego powstałego w obliczu powinności wypełniania obowiązków obywatelskich oraz dochowania wartości dla niego nadrzędnych.

W konsekwencji tak wytyczonych założeń podjęto próbę oceny, czy:

- 1) konieczne jest istnienie środków ochrony prawnej świadka;
- 2) istniejące na gruncie Kodeksu postępowania karnego środki ochrony prawnej świadka tworzą kodeksowe systemy ochrony prawnej świadka;
- 3) potrzebna jest ochrona określonych wartości istotnych z punktu widzenia świadka;
- 4) istotne jest wyważenie tych wartości na korzyść interesów świadka w sytuacji konieczności uwzględnienia dobra wymiaru sprawiedliwości;
- 5) wyodrębnione na gruncie obecnie obowiązującej ustawy karno-procesowej katalogi środków tworzące systemy ochrony prawnej świadka są kompletne;
- 6) istniejące obecnie na gruncie Kodeksu postępowania karnego systemy ochrony prawnej świadka są efektywne;
- 7) istniejące obecnie na gruncie Kodeksu postępowania karnego środki ochrony prawnej świadka spełniają standardy unijne.

Wyodrębnione i przypisane, przy zaprezentowaniu stosownej argumentacji, do konkretnych kodeksowych systemów ochrony prawnej przepisy, stanowiące jednocześnie środki służące ochronie prawnej świadka, zostały także zbadane w zakresie takiego ich optymalnego ukształtowania przez ustawodawcę, które pozwala na realizację funkcji

ochronnej w możliwie najszerszym zakresie. Przegląd regulacji prawnych połączono z próbą odniesienia się do wątpliwości i rozbieżności, a w niektórych przypadkach ich rozstrzygnięcia, dotyczących stosowania tych unormowań w kontekście efektywnego realizowania ochrony prawnej świadka.

Do nieujętych w pracy środków ochrony prawnej świadka należą ustanowione w rozdziale 21 ustawy karnoprocesowej zakazy dowodowe: art. 178 k.p.k., statuujący tajemnicę obrończą oraz tajemnicę spowiedzi; art. 178a k.p.k., zawierający zakaz przesłuchiwania mediatora; art. 179 k.p.k., stanowiący zakaz przesłuchiwania w charakterze świadka osób obowiązanych do zachowania w tajemnicy informacji niejawnych oznaczonych klauzulą „ściśle tajne” lub „tajne”, określonych w ustawie z 5.08.2010 r. o ochronie informacji niejawnych³; art. 180 k.p.k., ustanawiający tajemnicę zawodową i służbową, czy też unormowania zawarte w „części międzynarodowej Kodeksu postępowania karnego” – art. 581 § 1, zwalniający osoby objęte immunitetem dyplomatycznym z obowiązku składania zeznań w charakterze świadka.

W odniesieniu do tych rozwiązań karnoprocesowych brak jest jednak prawnych podstaw do ich skutecznego zaklasyfikowania do któregośkolwiek z przyjętych w pracy systemów ochrony. Wskazane przepisy chronią bowiem nie tyle indywidualne dobra świadka, co wartości o charakterze ogólnym, jak tajemnica informacji czy w określonej religii tajemnica spowiedzi, oraz wynikają ze stosunków międzynarodowych i mają na celu zapewnienie skutecznego wykonywania funkcji przez misje dyplomatyczne reprezentujące państwa. Dlatego też uznano, że nie jest zasadne przypisywanie ich do wyróżnionych w pracy kategorii. Zamysłem ustawodawcy przy tworzeniu wymienionych wcześniej przepisów nie była, jak się wydaje, ochrona prywatności bezpieczeństwa czy zapewnienie swobody wypowiedzi. Poglębiona analiza tych rozwiązań w kontekście ich skuteczności w odniesieniu do wymienionych wcześniej wartości także nie pozwala na ich przypisanie do wyróżnionych w pracy systemów ochrony prawnej świadka. Wyróżnione w książce instytucje zaklasyfikowane do konkretnych grup środków ochrony praw-

³ Dz.U. z 2024 r. poz. 632 ze zm.

nej świadka to rozwiązania, które chronią przede wszystkim świadka występującego już w procesie. Wymienione wcześniej uregulowania, wyłączone z omawianego systemu ochrony prawnej świadka, wydają się normować sytuację świadka w ujęciu faktycznym, czy to naocznego, czy też ze słyszenia. Już na etapie gromadzenia dowodów w sprawie oraz formułowania wniosków dowodowych z reguły wiadomo bowiem, w jaki sposób świadek uzyskał istotne dla ustalenia stanu faktycznego sprawy informacje i w jakim charakterze to nastąpiło, a zatem w ogóle nie jest wzywany do złożenia zeznań, nie występuje w procesie.

Celem monografii jest także wyróżnienie najistotniejszych z punktu widzenia systemu ochrony prawnej świadka w polskim procesie karnym indywidualnych dóbr mających najistotniejsze znaczenie dla świadka, jak życie czy zdrowie, a ponadto omówienie najważniejszych dla systemu pojęć, określenie możliwych do wyróżnienia najważniejszych kategorii świadków, a także przedstawienie rodzajów ochrony prawnej tych uczestników postępowania możliwych do wyodrębnienia na podstawie analizy obowiązującej ustawy karnoprocesowej.

Rozdział I przedstawia definicję systemu ochrony prawnej świadka, kategorie świadków, cele, którym ta ochrona służy, oraz jej rodzaje. W tej części wyróżniono rodzaje świadków, mając na uwadze przyjęte w polskim systemie prawnym regulacje karnoprocesowe. Nie uwzględniono przepisów statuujących instytucję „małego świadka koronnego” z uwagi na karnomaterialny charakter tych rozwiązań, które pozwalają sprawcy współdziałającemu z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa, pod warunkiem że ujawni on organowi powołanemu do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa, jak również istotne okoliczności jego popełnienia, na złagodzenie wymierzonej za popełnione przestępstwo kary. Nie chronią bowiem w żadnym razie beneficjenta tego rozwiązania w toku postępowania karnego w związku ze składanymi przez niego depozycjami.

Rozdziały II, III i IV zawierają omówienie regulacji prawnych – środków ochrony prawnej świadka – składających się na poszczególne kodeksowe systemy ochrony prawnej tego uczestnika postępowania. Te zasadnicze dla całej pracy części zawierają uzasadnienie zaklasyfikowania

wybranych instytucji do konkretnego systemu ochrony prawnej, analizę przesłanek ich stosowania oraz te elementy związane z ich stosowaniem, które podnoszą bądź obniżają poziom ochrony. Wskazują również kategorie świadków, dla których omawiana instytucja została przede wszystkim dedykowana przez ustawodawcę, oraz tych, wobec których ustawodawca wyłączył jej zastosowanie. Co więcej, w tych rozdziałach kompleksowo przedstawiono poszczególne rozwiązania prawne, podejmując sporne w doktrynie oraz orzecznictwie zagadnienia w zakresie ich stosowania, mające znaczenie dla efektywnego realizowania przez te regulacje funkcji ochronnej.

Podsumowano wreszcie obecny stan prawny w zakresie omówionej ochrony prawnej świadka na gruncie Kodeksu postępowania karnego, a także odniesiono się do postawionych tez oraz przedstawiono postulaty *de lege ferenda*.

Monografia powstała na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *System ochrony prawnej świadka w polskim procesie karnym*, przygotowanej pod kierunkiem dr. hab. Dariusza Świeckiego, prof. UŁ oraz obronionej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego w październiku 2023 r. Tekst uaktualniono do stanu prawnego na dzień 31.12.2024 r., uzupełniono o uwagi recenzentów, nowe rozwiązania prawne w zakresie ochrony prawnej świadka, które zostały wprowadzone do Kodeksu postępowania karnego, literaturę przedmiotu oraz orzecznictwo.

Rozdział I

PODSTAWOWE POJĘCIA, TYPY I STOPNIE OCHRONY PRAWNEJ ŚWIADKA

Przedstawiając system ochrony prawnej świadka istniejący na gruncie ustawy karnoprocesowej, należy zdefiniować pojęcie systemu ochrony prawnej świadka, określić cel tej ochrony, kategorie świadków, którzy występować mogą w procesie karnym, a następnie wskazać kryteria, na podstawie których można wyróżnić typy i stopnie (poziomy) ochrony.

1. Pojęcie „świadek” determinujące rodzaje ochrony prawnej

Problematyka definicji pojęcia „świadek” była już niejednokrotnie przedmiotem rozważań w literaturze karnoprocesowej¹. Terminu „świadek” używa się w dwóch zasadniczych aspektach – faktycznym i procesowym. W ujęciu faktycznym świadek to osoba, która będąc obecną przy jakimś zdarzeniu, dzięki procesom zmysłowym (wzroku, słuchu, węchu, smaku, dotyku) posiadała wiedzę na temat tego zdarzenia². W drugim ujęciu – procesowym najpełniejszą definicję świadka sformułował P. Wiliński, wskazując, że jest to „osoba fizyczna wezwana

¹ Zob. np. P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim...*, s. 23–32; P.K. Sowiński, *Prawo...*, s. 1–3; K. Knoppek, *Pojęcie świadka w znaczeniu procesowym*, Pal. 1982/4–5, s. 19.

² D. Gruszecka [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018, art. 177, s. 384; K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, A. Lach [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2023, art. 177, s. 589.

przez organ procesowy w charakterze świadka bądź też zgłaszająca się bez takiego wezwania, na której ciąży obowiązek złożenia zeznań albo składająca dobrowolnie zeznania, które potencjalnie mogą mieć znaczenie w konkretnej sprawie w zakresie znanych tej osobie faktów lub właściwości, które posiadała poprzez percepcję osobiście lub uzyskała z innych źródeł, które to spostrzeżenia są związane bezpośrednio bądź pośrednio z czynem przestępnym w procesie karnym przeciwko innej osobie”³.

Przedstawione definicje w zestawieniu z zaprezentowanymi w dalszej części rozważań argumentami wysuwanymi w piśmiennictwie uprawniają do przyjęcia tezy, że w polskim systemie prawnym można mówić o ochronie świadka zarówno w sensie procesowym, jak i w sensie faktycznym. Zdecydowanie najczęściej to świadek w znaczeniu faktycznym, po powzięciu przez organ procesowy wiadomości o jego istnieniu bądź też w wyniku samodzielnego zgłoszenia się do tego organu i wyrażenia chęci złożenia depozycji w sprawie, staje się świadkiem w znaczeniu procesowym.

Za uznaniem, że taki system na gruncie polskiego prawa karnego istnieje także w odniesieniu do świadka w znaczeniu faktycznym, opowiedziała się doktryna i judykatura, przedstawiając jednak nieco inną argumentację. Jak już wskazano, środkami tworzącymi system ochrony prawnej świadka w ujęciu faktycznym będą np. zakazy dowodowe⁴. Przepisy art. 178 k.p.k. chronią bowiem osoby, które obowiązują tajemnicą obrończa, a także tajemnicą spowiedzi, przed ujawnieniem wszystkich faktów, o których obrońca powziął wiadomość, wykonując zawód, czy ksiądz, sprawując posługę. Przepisy art. 180 § 1 k.p.k. obejmują ochroną osoby, na których ciąży obowiązek zachowania tajemnicy służbowej lub związanej z wykonywaniem zawodu, lub sprawowaniem określonej funkcji. Ochrona ta następuje jedynie poprzez uwzględnienie wniosku określonej osoby. Ponadto na mocy art. 52 ust. 1 ustawy z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego⁵ w charakterze świadka nie można

³ P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim...*, s. 28–29.

⁴ P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim...*, s. 30.

⁵ Dz.U. z 2024 r. poz. 917 ze zm.

przesłuchiwać osób obowiązanych do zachowania tajemnicy psychiatrycznej (zarówno lekarza, jak i innych osób wskazanych w ustawie) na okoliczność wypowiedzi osoby, wobec której podjęto czynności wynikające z ustawy co do popełnienia przez nią czynu zabronionego pod groźbą kary. Do środków ochrony prawnej świadka w ujęciu faktycznym należy także zaliczyć procesową instytucję immunitetu zakrajowości (art. 581 i art. 582 k.p.k.). Świadkowie zdarzenia mogącego mieć charakter przestępny, sprawujący urzędy dyplomatyczne i konsularne, mogą skorzystać z ochrony wynikającej z pełnionej funkcji, ponieważ ich stawiennictwo przed organem postępowania, a co jest tego najczęstszą konsekwencją złożenie zeznań, jest uzależnione od wyrażenia przez nich zgody na przeprowadzenie tej czynności.

Chociaż wymienione osoby objęte zakazami dowodowymi, będą obecne przy jakimś zdarzeniu i uzyskując poprzez swoje zmysły wiedzę na temat jego przebiegu, stają się świadkami w ujęciu faktycznym, to korzystając z instrumentów ochronnych wynikających z wykonywania konkretnego zawodu, zajmowania szczególnych urzędów czy pełnienia określonych funkcji, nie nabywają statusu świadka w ujęciu procesowym. Chyba że – jak jest to możliwe w przypadku immunitetu zakrajowości – same podejmą decyzję o występowaniu w procesie w tym charakterze.

Środki prawne tworzące system ochrony prawnej świadka w ujęciu faktycznym przewidziane zostały także na gruncie ustawy karnomaterialnej w art. 245 k.k.⁶ Stwierdzenie, że przywołany przepis chroni świadka w ujęciu faktycznym, znalazło potwierdzenie w poglądach judykatury sformułowanych na kanwie stanu faktycznego, w którym pod adresem świadka kierowane były groźby w rozumieniu przepisu art. 190 § 1 k.k. Według tego zapatrywania regulacja art. 245 k.k. ma charakter ochronny nie tylko w stosunku do osoby już przesłuchiwanej w charakterze świadka, lecz także tej, która mając istotne wiadomości o zdarzeniu badanym w postępowaniu, może być w przyszłości wezwana do złożenia zeznań. Zamiarem sprawcy czynu z art. 245 k.k. jest uniemożliwienie

⁶ P.K. Sowiński, *Prawo...*, s. 2.

świadkowi w ujęciu faktycznym wypełnienia obowiązku określonego w przepisie art. 177 § 1 k.p.k.⁷

Analiza systemu polskiego prawa karnego *sensu largo* pozwoliła na przyjęcie, że istnieją w nim, oprócz środków chroniących świadka, w ujęciu procesowym, również rozwiązania, które mogą być uznane za środki chroniące świadka w ujęciu faktycznym. W dalszej części pracy w rozdziałach II–III zostaną jednak poddane analizie tylko środki chroniące świadka w ujęciu procesowym.

2. Kategorie świadków z uwagi na ich status prawny

Granice i sposób ochrony świadka w postępowaniu karnym są warunkowane przede wszystkim posiadanym przez niego statusem⁸, który można określić na podstawie analizy przepisów Kodeksu postępowania karnego i Kodeksu karnego oraz pozakodeksowych. Ich analiza prowadzi do wyróżnienia następujących kategorii świadków:

- świadka o statusie zwyczajnym,
- świadka-pokrzywdzonego,
- świadka anonimowego,
- świadka koronnego,
- świadka małoletniego⁹,
- świadka-współoskarżonego i świadka-skazanego,
- świadka z zaburzeniami.

⁷ Wyrok SA w Krakowie z 11.04.2001 r., II AKa 65/01, LEX nr 49593.

⁸ K. Karsznicki, *Program ochrony świadka w Polsce na tle regulacji prawnych innych państw członkowskich Unii Europejskiej*, Prok. i Pr. 2013/9, s. 24.

⁹ Częściowo na podstawie klasyfikacji dokonanej przez K. Karsznickiego, *Program...*, s. 24.

2.1. Świadek o statusie zwyczajnym

Świadek o statusie zwyczajnym stanowi kategorię świadka, którą można wyróżnić na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego, a obecnie także na podstawie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Jest to najpowszechniejsza kategoria świadka występującego w postępowaniu karnym, której nie można przypisać szczególnych cech pozwalających na dokonanie dalszego wewnętrznego różnicowania w ramach tej grupy. Świadek zaliczony do tej kategorii charakteryzuje się przede wszystkim tym, że w posiadanie informacji mających znaczenie dla dokonania ustaleń faktycznych w sprawie może wejść w sposób zupełnie przypadkowy. Może zostać także wezwany przez organ procesowy do stawienia się w takim charakterze, nie będąc w posiadaniu jakichkolwiek informacji mających znaczenie w sprawie. Do dyspozycji tego świadka w zakresie ochrony pozostaje w zasadzie dość szeroki katalog środków ujętych w Kodeksie postępowania karnego i w ustawie o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Poza środkiem ochrony w postaci instytucji świadka anonimowego.

2.2. Świadek-pokrzywdzony

Ta kategoria świadka stanowi zasadniczy układ procesowy, w którym następuje kumulacja roli świadka i pokrzywdzonego¹⁰. Od innych świadków występujących w procesie karnym odróżnia go szczególna ostrożność, z jaką należy dokonywać oceny złożonych przez niego depozycji w procesie ustalania stanu faktycznego w sprawie. Wynika to z wyjątkowo emocjonalnego stosunku tego uczestnika procesu do oskarżonego, który to stosunek powoduje, że jego zeznania nacechowane są subiektywizmem. Świadek-pokrzywdzony bywa kwalifikowany również jako świadek o statusie zwyczajnym¹¹, co nie wydaje się w każdym przypadku uzasadnione w kontekście ochrony, którą winien być obejmowany. Jest to często osoba, która doświadczyła wyjątkowo traumatycznych przeżyć.

¹⁰ R. Olszewski, *Kumulacja procesowych ról uczestników polskiego postępowania karnego*, Łódź 2013, s. 123 i n.

¹¹ K. Karsznicki, *Program...*, s. 24.

Chociaż jego sytuację prawną pod względem ochrony określają przede wszystkim przepisy dotyczące świadka o statusie zwyczajnym, to należy zwrócić uwagę, że tylko w przypadku pokrzywdzonego kumulującego jednocześnie procesową rolę świadka, a konkretnie pokrzywdzonego przestępstwami z art. 197–199 k.k., mogą mieć zastosowanie np. środki ochrony przewidziane w art. 185c k.p.k.

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat widać pozytywną tendencję w zakresie zmian legislacyjnych dotyczących uprawnień przysługujących tej kategorii świadka. Jego wyjątkowa sytuacja w procesie karnym była bowiem bardzo długo ignorowana przez krajowego prawodawcę. Opisane niżej zmiany są jednak wynikiem przede wszystkim prawotwórczej działalności Unii Europejskiej. Przyjęte rozwiązania realizują również postulaty przedstawicieli piśmiennictwa w zakresie poszerzenia katalogu regulacji mających zagwarantować w toku postępowania karnego należyte respektowanie praw przysługujących tej szczególnie wrażliwej kategorii świadka.

W 2014 r. do art. 300 k.p.k. został dodany § 2 nakazujący pouczać przed pierwszym przesłuchaniem pokrzywdzonego o posiadaniu statusu strony procesowej w postępowaniu przygotowawczym oraz o wynikających z tego uprawnieniach¹². W wyniku kolejnych nowelizacji zmodyfikowano zakres tego pouczenia w odniesieniu do ujętych tam uprawnień, a także określenia najwcześniejszego momentu¹³, w którym winno nastąpić. Wreszcie, na mocy noweli z 16.12.2020 r., z dniem 9.02.2021 r., do ustawy karnoprocessowej został dodany art. 52a k.p.k.,

¹² Wprowadzony ustawą z 27.09.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247). Szerzej na ten temat zob. m.in. R. Olszewski, *Zasadnicze zmiany dotyczące procesowych uprawnień oskarżonego i pokrzywdzonego w nowelizacji z dnia 27 września 2013 roku* [w:] *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, D. Świecki, M. Zbrojewska, Warszawa 2014, s. 261–262 oraz K. Kochel, *Pozycja oraz uprawnienia pokrzywdzonego w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania karnego* [w:] *Kontrydiktoryjność w polskim procesie karnym*, red. P. Wiliński, Warszawa 2013, s. 581–588.

¹³ Ustawa z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1694).

który stanowi normę gwarancyjną, nakładającą na właściwy w danej sprawie organ postępowania obowiązek ustalenia przy wykorzystaniu kwestionariusza indywidualnej oceny pokrzywdzonego okoliczności sprawy, w szczególności dotyczących właściwości i warunków osobistych pokrzywdzonego oraz rodzaju i rozmiaru ujemnych następstw popełnionego przestępstwa. Nowelą z 13.01.2023 r. istotnie zmodyfikowano tę regulację, uszczegóławiając zasady i tryb procedowania w odniesieniu do indywidualnej oceny szczególnych potrzeb pokrzywdzonego. Przepis art. 52a § 1 k.p.k. ustanawia bowiem obowiązek ustalenia przez organ prowadzący postępowanie karne, w przypadku potrzeby zastosowania wobec pokrzywdzonego konkretnych wymienionych w treści przepisu środków ochrony prawnej, jego właściwości i warunków osobistych oraz rodzaju i rozmiaru ujemnych następstw popełnionego przestępstwa, przy uwzględnieniu charakteru tego przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia. Treść § 2 obliuguje natomiast organ prowadzący postępowanie do odebrania od pokrzywdzonego oświadczenia, czy chce zastosowania przewidzianych w nich szczególnych środków, chyba że odebranie oświadczenia jest niemożliwe, zastosowanie określonego środka jest obowiązkowe lub organ prowadzący postępowanie działa na wniosek pokrzywdzonego. Odebranie oświadczenia dotyczy szczegółowo wymienionych w tym przepisie czynności, o których mowa w art. 143 § 1 pkt 2 w zw. z art. 147 § 1, art. 177 § 1a, art. 184, art. 185a–185c, art. 185e, art. 299a § 1, art. 360 § 1 pkt 1 lit. d, art. 360 § 1 pkt 3 oraz art. 390 § 2 i 3 k.p.k. i art. 10 ust. 2 u.o.p.p.ś. Unormowanie art. 52a § 3 k.p.k. zawiera natomiast obowiązek dokumentowania dokonywania ustaleń właściwości i warunków osobistych pokrzywdzonego oraz rodzaju i rozmiaru ujemnych następstw popełnionego na jego szkodę przestępstwa, przy uwzględnieniu charakteru i okoliczności jego popełnienia, posługując się kwestionariuszem indywidualnej oceny pokrzywdzonego najpóźniej przed rozpoczęciem czynności. Jednocześnie określa także sytuacje, w których prowadzący postępowanie może odstąpić od obowiązku zastosowania formularza. Regulacja § 4 zastrzega natomiast, że kwestionariusz indywidualnej oceny pokrzywdzonego nie stanowi dowodu okoliczności dotyczących właściwości i warunków osobistych pokrzywdzonego oraz rodzaju i rozmiaru ujemnych następstw popełnionego na szkodę pokrzywdzonego przestępstwa, a § 5 wskazuje, że opisane rozwiązania mają także odpowiednio zastosowanie do świadka,

jeśli występują u niego zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń uzasadniające przekonanie, że przesłuchanie powinno się odbyć w trybie określonym w art. 185e k.p.k. w zakresie niezbędnym do dokonania ustaleń co do przeprowadzenia przesłuchania zgodnie z tym przepisem.

2.3. Świadek anonimowy

Status świadka anonimowego został wyróżniony na podstawie art. 184 k.p.k. Nie jest zależny ani od rodzaju przestępstwa, którego dotyczy sprawa, ani też od rodzaju i trybu postępowania karnego. W przypadku tej kategorii świadka brak jest dodatkowych kryteriów ochrony i nie należy ich w żaden sposób domniemywać. Do tej grupy bowiem mogą należeć zarówno osoby, które znały wcześniej oskarżonych, jak i funkcjonariusze Policji, funkcjonariusze CBA¹⁴, tajni agenci czy też przypadkowi obserwatorzy zdarzenia, którego dotyczy sprawa¹⁵. W przypadku świadków anonimowych najistotniejsze znaczenie będzie miało to, aby zeznania nie pozwoliły oskarżonym na ich zidentyfikowanie. Dlatego nie będą do niej mogli co do zasady zostać zaliczeni świadkowie-pokrzywdzeni¹⁶. Zastosowanie instytucji świadka *incognito* w odniesieniu do pokrzywdzonego może nastąpić jedynie wtedy, gdy na podstawie treści zeznań świadka nie będzie można dociec, kto nim jest, a jednocześnie treść zeznań złożonych przez tę osobę będzie mogła zostać ujawniona obronie¹⁷. Krytycznie co do przyznania pokrzywdzonemu statusu świadka anonimowego wypowiedzieli się przedstawiciele doktryny, wskazując, że poza sytuacjami o charakterze wyjątkowym pokrzywdzonemu nie powinien zostać przyznany status świadka ani-

¹⁴ Postanowienie SN z 10.12.2013 r., V KK 235/13, Legalis 753883, LEX nr 1405576.

¹⁵ M. Klejnowska [w:] *Proces karny. Część ogólna*, red. G. Artymiak, M. Rogalski, Warszawa 2012, s. 379.

¹⁶ Szerzej A. Kołodziejczyk, *Pokrzywdzony w charakterze świadka anonimowego*, Prok. i Pr. 2007/1, s. 60–68.

¹⁷ Wyroki SN: z 28.06.2001 r., II KKN 557/98, LEX nr 51673; z 5.01.2000 r., II KKN 391/99, OSNKW 2000/1–2, poz. 13.

mowego. Może to nastąpić wyjątkowo, gdy w sprawie występuje znaczna liczba pokrzywdzonych¹⁸.

2.4. Świadek koronny

Świadek koronny charakteryzuje się tym, że wskazany status może uzyskać osoba występująca w roli podejrzanego w odrębnym procesie, która została dopuszczona do składania zeznań w charakterze świadka, na zasadach i w trybie określonych w ustawie z 25.06.1997 r. o świadku koronnym¹⁹. Pozytywne warunki, których spełnienie umożliwia nabywanie statusu świadka koronnego, zostały określone w przepisach art. 3 ust. 1 u.ś.k. Należą do nich: przekazanie przez podejrzanego w złożonych wyjaśnieniach, aż do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu, informacji, które mogą przyczynić się do ujawnienia okoliczności przestępstwa, wykrycia pozostałych sprawców, ujawnienia dalszych przestępstw lub zapobieżenia im, a także ujawnienie swojego majątku oraz majątku pozostałych sprawców przestępstwa oraz zobowiązanie się do złożenia przed sądem wyczerpujących zeznań dotyczących osób uczestniczących w przestępstwie oraz pozostałych okoliczności jego popełnienia. W przepisie art. 4 u.ś.k. zostały z kolei zawarte przesłanki wykluczające uzyskanie statusu świadka koronnego przez podejrzanego, do których ustawodawca zaliczył: usiłowanie popełnienia albo popełnienie zbrodni zabójstwa lub współdziałanie w popełnieniu takiej zbrodni, nakłanianie innej osoby do popełnienia czynu zabronionego, określonego w katalogu wskazanym w art. 1 u.ś.k., w celu skierowania przeciwko niej postępowania karnego, a także kierowanie zorganizowaną grupą albo związkiem mającymi na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego.

Konsekwencją uzyskania przez świadka tego statusu jest niepodleganie przez niego karze za przestępstwa, w których brał udział, a które ujawnił jako świadek przed organem procesowym. W postępowaniu

¹⁸ P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim...*, s. 536–538; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Artykuły 1–467. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 422.

¹⁹ Dz.U. z 2016 r. poz. 1197 ze zm.

karnym status świadka koronnego może uzyskać kilku podejrzanych. Brak ograniczeń w tym zakresie.

Uzyskanie statusu świadka koronnego umożliwia objęcie ochroną tej kategorii świadka w przypadku wystąpienia zagrożenia życia lub zdrowia samego świadka lub osoby najbliższej temu świadkowi.

2.5. Świadek małoletni

Ta kategoria świadka została wyróżniona na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego poprzez kryterium podmiotowe, tj. wiek świadka, który zasadniczo stanowi granica 15 lat. Podlega dalszemu wewnątrz różnicowaniu na małoletnich świadkach:

- 1) dzieci, które nie ukończyły 15. roku życia, oraz
- 2) dzieci, które ukończyły 15. rok życia, a nie ukończyły 18. roku życia.

Ponadto dalsze różnicowanie co do zastosowania środków ochronnych w odniesieniu do tej kategorii świadka wynika z tego, że małoletni świadek jest bardzo często jednocześnie świadkiem-pokrzywdzonym, a także od rodzaju przestępstw, o które sprawa się toczy. Rozszerzenie katalogu przestępstw ma miejsce w przypadku świadka-pokrzywdzonego. Chociaż omawiana kategoria świadków wykazuje wewnętrzne różnicowanie, to cel jej wyodrębnienia jest wspólny, a jest nim przede wszystkim ochrona przed wtórną wiktymizacją tego szczególnie wrażliwego uczestnika postępowania karnego.

Regulacje prawne obejmujące ochroną tę kategorię świadka w procesie karnym, tak jak i unormowania, które dotyczyły pokrzywdzonego, uległy pozytywnym zmianom na przestrzeni kilku ostatnich lat, które to zmiany spowodowały wzmocnienie ochrony. Z powodu konieczności implementacji regulacji unijnych na mocy noweli z 16.12.2020 r. poszerzono gwarancje przysługujące świadkowi małoletniemu przez dodanie do ustawy karnoprosesowej przepisu art. 49b, statuującego zasadę domniemania wieku pokrzywdzonego. Przepis ten ma na celu niezwłoczne spowodowanie stosowania szczególnych standardów dotyczących wieku

pokrzywdzonych dzieci w odniesieniu do takich osób, których wieku nie można ustalić, a należy przypuszczać, dokonując analizy ich cech fizycznych i psychicznych, że są małoletnie.

2.6. Świadek-współoskarżony, świadek-skazany

To szczególna kategoria świadka, której status reguluje Kodeks postępowania karnego. Jest to sprawca przestępstwa składający zeznania w postępowaniu karnym dotyczącym innego oskarżonego. Inaczej, jest to oskarżony o współudział w przestępstwie objętym określonym postępowaniem, który może uzyskać status procesowy świadka-współoskarżonego, gdy akt oskarżenia przeciwko niemu został sporządzony i skierowany w innej toczącej się sprawie. Jeszcze inaczej rzecz ujmując, można przesłuchiwać w charakterze świadka takiego oskarżonego, gdy wystąpi odrębność toczących się postępowań. Nie jest jednak równocześnie sądzony w danej sprawie, w której sądzony jest współsprawca²⁰. Nabędzie odpowiednio status świadka-skazanego, gdy jego sprawa zostanie prawomocnie zakończona, a on sam będzie przesłuchiwany w sprawie innego oskarżonego, którego sprawa została wyłączona do odrębnego postępowania i jeszcze nie została zakończona.

Świadek o tym statusie występuje zatem w sprawach dotyczących przestępstw popełnionych w konfiguracjach wieloosobowych na początkowym etapie postępowania jako oskarżony, na kolejnych jego etapach zaś jako świadek w procesach pozostałych współdziałających²¹.

W praktyce może się zdarzać, że ta sama osoba występuje w postępowaniu karnym dotyczącym tego samego przestępstwa najpierw w roli świadka (gdy brak jest podstaw do przedstawienia mu zarzutów), następnie podejrzanego, a później znowu jako świadka (po wyłączeniu jego sprawy do odrębnego postępowania).

²⁰ Postanowienie SN z 6.10.2015 r., II KK 132/15, LEX nr 1940565.

²¹ D. Lerman, *Współsprawca jako świadek w postępowaniu karnym*, Prok. i Pr. 2012/3, s. 102.

2.7. Świadek z zaburzeniami

Świadek z zaburzeniami stanowi wyjątkową i jednocześnie najnowszą, ponieważ wprowadzoną do Kodeksu postępowania karnego od 15.02.2024 r. nowelą z 13.01.2023 r., kategorię świadka. To uczestnik procesu karnego o specjalnych potrzebach, ponieważ cechujący się dysfunkcjami poznawczymi, czyli taki, u którego występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania postrzeżeń. Takimi świadkami mogą być np. osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, osoby dotknięte schizofrenią, dzieci z niepełnosprawnością intelektualną, osoby z zespołem Downa, mózgowym porażeniem dziecięcym, osoby dotknięte zespołem Aspergera i inne. Ta kategoria świadka charakteryzuje się tym, że świadek może składać zeznania w toku przesłuchania w trybie ochronnym w sposób dostosowany do cechującej świadka dysfunkcji.

Należy w tym miejscu wyraźnie zaznaczyć, że wyróżnione i scharakteryzowane wcześniej kategorie mogą się krzyżować. Jako przykład można przytoczyć świadka ujętego w przepisie art. 185a k.p.k., który jest jednocześnie świadkiem-pokrzywdzonym oraz świadkiem małoletnim, a nadto jego sytuację określają także przepisy właściwe dla świadka o statusie zwyczajnym. Możliwe jest także nadanie mu statusu świadka anonimowego. Ponadto każdej z wyróżnionych w pkt 2.2–2.7 kategorii świadków przysługują również uprawnienia świadka o statusie zwyczajnym. Interesującą kategorią świadka w tym kontekście jest natomiast świadek koronny, ponieważ stosowanie niektórych środków ochrony prawnej, jak zostanie ukazane w dalszej części pracy, będzie wyłączone w stosunku do tej kategorii.

3. Cele ochrony prawnej świadka

Pamiętając o zaprezentowanych na wstępie niniejszego rozdziału powodach, w których upatrywać należy wartości przede wszystkim zeznań świadka w postępowaniu karnym, i ich wpływie na końcowy wynik tego postępowania, nie można stracić z pola widzenia konsekwencji ponoszonych przez świadka w związku z odgrywaną przez siebie rolę,

rozpatrywanych przez niego najczęściej w kontekście negatywnym, jako uciążliwości²². Trudno bowiem wyobrazić sobie, aby większość osób, które wzywane są do stawienia się przed organem procesowym w charakterze świadka, z entuzjazmem traktowała wypełnianie tego obowiązku, wykazując się postawą obywatelską. Można założyć, że wypełniają spoczywające na nich obowiązki procesowe przede wszystkim z obawy przed negatywnymi konsekwencjami, z którymi identyfikują niezastosowanie się do wezwania organów procesowych.

Rzetelnemu wypełnianiu obowiązków procesowych przez tego uczestnika postępowania nie sprzyjają realne zagrożenia, które niesie ze sobą status świadka w procesie karnym. W literaturze od kilkudziesięciu lat zwraca się uwagę przede wszystkim na niebezpieczeństwa grożące ze strony sprawców świadkom i pokrzywdzonym (w większości przypadków świadkom-pokrzywdzonym) wynikające z obciążających oskarżonych zeznań, które wspomniani uczestnicy składają przed organami ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości²³. Realizacja obowiązków świadka spowodować może nie tylko zagrożenia, jak śmierć, utratę zdrowia czy naruszenie nietykalności i wolności osobistej, lecz także prywatności oraz wystąpienia takich reakcji, które wydatnie naruszają jego swobodę wypowiedzi. Jak już wspomniano, występowanie w tej roli ze strony świadków wiąże się jednak nie tylko z obawą o bezpieczeństwo własne, lecz także osób bliskich, albowiem związane jest z narażeniem tych osób na reakcje odwetowe oskarżonych lub środowisk, z których się wywodzą. Obowiązek wypełnienia powinności procesowych przez świadka może rodzić również konflikty wewnętrzne w sytuacjach, gdy oskarżonym jest osoba bliska, której świadek mógłby zaszkodzić swoimi zeznaniami.

W takim stanie rzeczy dochodzi niejednokrotnie do kolizji pomiędzy dobrem wymiaru sprawiedliwości i dobrami przysługującymi świadkowi, jego prawami i wolnościami, a także innymi wartościami, które przydane mu są z samej istoty człowieczeństwa i zostały wpisane w podstawowy zakres jego potrzeb (prawo do bezpieczeństwa, prawo do prywatności i inne). Konieczność ochrony mogą generować takie

²² J. Stańda, *Stanowisko świadka w polskim procesie karnym*, Warszawa 1976, s. 84.

²³ P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*, s. 104.

okoliczności jak przemoc doświadczana ze strony oskarżonego niezadowolonego z obciążającego charakteru zeznań złożonych przez świadka czy też naciski psychiczne, groźby spowodowania niepożądanych działań w odniesieniu do bliskich świadka. Wystąpienie wymienionych skutków może być powodowane takimi działaniami jak ujawnienie tożsamości świadka, brak informacji o poczynaniach oskarżonego, który uciekł z zakładu karnego, czy dążenie bez względu na okoliczności, np. zdrowotne, do tego, aby świadek stawił się i złożył zeznania przed sądem.

Możliwość wypełniania obowiązków procesowych przez świadków, a w szczególności spokojnego złożenia przez nich oświadczenia wiedzy, mogą krępować także różne inne czynniki, do których należą zachowanie organów procesowych, a w przypadku szczególnych kategorii świadków, czyli świadków-pokrzywdzonych i świadków małoletnich – stres związany z koniecznością uczestniczenia w tej czynności oraz przypominania sobie przebiegu przykrego dla nich zdarzenia, jak również naciski ze strony osób bliskich, które wywierane mogą być na niektóre kategorie świadków, np. małoletnich.

By zminimalizować bądź w miarę możliwości wyeliminować negatywne zjawiska i zapewnić możliwie najbardziej efektywne przeprowadzenie dowodu z udziałem świadka, ustawodawca zdecydował się wprowadzić, przede wszystkim do ustawy karnoprosesowej, przepisy służące prawnokarnej ochronie tego uczestnika postępowania karnego (określane dalej w pracy mianem środków ochrony prawnej świadka). Przepisy te tworzą określone kodeksowe systemy ochrony prawnej tego uczestnika postępowania.

4. Pojęcie kodeksowego systemu ochrony prawnej świadka

Prowadząc rozważania dotyczące przepisów tworzących na gruncie obecnie obowiązującej ustawy karnoprosesowej kodeksowy system ochrony prawnej świadka, należy dokonać analizy tego określenia, rozpoczynając od samego pojęcia ochrony, by następnie wyodrębnić różne jej typy i poziomy.

Zgodnie z definicjami zawartymi w słownikach języka polskiego słowo „ochrona” rozumiane jest jako „zabezpieczenie przed czymś niekorzystnym, złym lub niebezpiecznym”, „zabezpieczenie przed zniszczeniem, szkodą, niebezpieczeństwem”²⁴, „strzeżenie kogoś lub czegoś”²⁵ bądź jako „wszelkie działania mające chronić przed czymś niekorzystnym”²⁶. W doktrynie prawa konstytucyjnego wskazuje się z kolei, że pojęcie „ochrona prawna” należy tłumaczyć jako ochronę wprowadzaną w drodze przepisów ustawowych lub ratyfikowanych, na podstawie zgody wyrażonej w ustawie, umów międzynarodowych²⁷.

Kodeksowy system ochrony prawnej świadka można zatem zdefiniować jako zespół norm prawnych ujętych w Kodeksie postępowania karnego, służących zapobieganiu bądź minimalizowaniu, obecnych lub ewentualnych zagrożeń związanych z występowaniem w postępowaniu karnym w charakterze świadka, a w szczególności z obowiązkiem współdziałania z organami procesowymi, dający się uporządkować w określone grupy, według najczęściej zagrożonych w toku procesu karnego dóbr prawnych, wartości i stanów emocjonalnych przynależnych świadkowi.

Dobra, wartości, o których mowa w tak skonstruowanej definicji, należne każdemu człowiekowi, zostały określone i chronione są przez wiele regulacji obowiązujących zarówno na gruncie aktów prawa krajowego, jak i międzynarodowego. Z punktu widzenia roli świadka w procesie karnym i ciążyących na nim obowiązków procesowych należy wyróżnić następujące dobra, wartości, które mogą zostać zagrożone w toku procesu karnego: życie, zdrowie, wolność, godność, nietykalność osobista, prywatność, mienie²⁸.

²⁴ E. Sobol, *Popularny słownik języka polskiego* PWN, Warszawa 2005, s. 567.

²⁵ Zob. np. E. Dereń, E. Polański, *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków 2008, s. 540; B. Dunaj, *Język polski. Popularny słownik języka polskiego*, Warszawa 2007, s. 1052.

²⁶ M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa 2000, s. 1087.

²⁷ Tak P. Sarnecki [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, art. 30sd, s. 199.

²⁸ Na niektóre z tych dóbr w odniesieniu do funkcji pełnionych przez zakazy dowodowe zwraca uwagę S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2018, s. 366.

Należy nadmienić, że katalog wymienionych wcześniej dóbr prawnych zawiera, w ocenie autorki, te, które są kluczowe w odniesieniu do interesów świadka i które mogą zostać naruszone w procesie karnym. Z pewnością zaś jest to katalog otwarty.

Dla lepszego zrozumienia przyjętego w tej pracy przypisania do wyodrębnionej grupy określonych rozwiązań chroniących świadka należy scharakteryzować te istotne z punktu widzenia zapewnienia ochrony procesowej dobra, wartości oraz przybliżyć krótko ich źródło, istotę, strukturę, definicję, składowe, a także relacje zachodzące pomiędzy nimi a problematyką ochrony. Należy również zwrócić uwagę na liczne, sformułowane już przez przedstawicieli doktryny, postulaty dotyczące tych dóbr, wartości w kontekście ochrony prawnej świadka.

Spśród różnych dóbr przysługujących człowiekowi należy zwrócić uwagę na nadrzędną rolę, jaką pełni godność jako dobro o randze konstytucyjnej, traktowane jako fundamentalne dla „systemu praw jednostki”²⁹. Ma ono swoje źródło w art. 30 Konstytucji RP, jak również w aktach międzynarodowych, tj. art. 3 EKPC i art. 7 MPPOiP. To z Konstytucji wywodzą się pozostałe dobra, wartości, analizowane w tej części pracy. Ochrona wymienionych w tym rozdziale pozostałych dóbr prawnych jednostki stanowi w istocie ochronę godności człowieka. Ochroną godności człowieka jest zatem zapewnienie mu funkcjonowania w społeczeństwie w odpowiednich warunkach, pozwalających na zabezpieczenie pewnych najistotniejszych dla niego potrzeb. W przypadku świadka będą to potrzeby: bezpieczeństwa, prywatności, wolności, swobodnego kształtowania swoich wypowiedzi (wolnego od przymusu, nieskrępowanego niczym wpływem). Zakres ochrony może być modyfikowany i jest efektem poczucia zagrożenia występującego w odczuciu społecznym, sytuacji politycznej w państwie oraz możliwości finansowych państwa. Stąd też na podstawie art. 30 Konstytucji RP postuluje się w doktrynie, aby stałą praktyką organów procesowych były działania zmierzające do zapewnienia uczestnikom postępowania karnego, w szczególności pokrzywdzonym i świadkom,

²⁹ L. Garlicki [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 1, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, art. 30, s. 43–44.

korzystania z przysługujących im form ochrony – uprawnień procesowych oraz istniejących form wspierania finansowego, psychologicznego, terapeutycznego, socjalnego oraz każdego innego niezbędnego dla zapewnienia im ochrony i poczucia bezpieczeństwa osobistego³⁰. Stwierdzenie zaś, że godność człowieka ma charakter nienaruszalny w kontekście przepisów ustawy karnoprocesowej, „oznacza zakaz podejmowania działań faktycznych, wykonywania uprawnień procesowych, stosowania przysługujących środków (zwłaszcza przymusu) w sposób, który prowadzi do naruszenia godności człowieka”. Temu zakazowi przeciwstawiany jest z kolei nakaz poszanowania i ochrony tych praw i wolności, zaadresowany do władz publicznych, w tym ustawodawczej i sądowniczej, które powinny go respektować w każdym z zakresów i na każdym etapie³¹. Pamiętając o pierwszoplanowej roli godności, należy przejść dopiero do charakterystyki pozostałych dóbr istotnych z punktu widzenia prawnokarnej ochrony świadka wyznaczonej przez przepisy Kodeksu postępowania karnego.

Dobrami, wartościami prawnymi o znaczeniu fundamentalnym dla każdego człowieka, których rangę także podkreśla umiejscowienie w art. 38 i 68 Konstytucji RP, są życie i zdrowie. Przepis art. 38 Konstytucji RP, który ma znaczenie pierwszoplanowe, jest samozobowiązaniem się państwa do stworzenia reguł prawnych, które będą strzec życia ludzkiego, ponieważ w swoim głębszym znaczeniu jest wyrażeniem „prawa do prawnej ochrony życia” jako najważniejszego z praw osobistych³². Z regulacji tej wynika, że państwo w sposób bezpośredni powinno strzec wskazanego dobra, m.in. tworząc przepisy karne i karnoprocesowe w tym zakresie. Naruszenie życia i zdrowia jest penalizowane przez przepisy rozdziału XIX k.k., pt. „Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu”.

W orzecznictwie TK art. 38 Konstytucji RP jest rozumiany tak samo, a więc jako zakaz pozbawiania człowieka życia³³. Trybunał również

³⁰ Analogicznie do postulatów kierowanych w kontekście pokrzywdzonego J.W. Wójcik, *Kryminologia. Współczesne aspekty*, Warszawa 2014, s. 313.

³¹ P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 91.

³² P. Sarnecki [w:] *Konstytucja...*, t. 2, red. L. Garlicki, red. M. Zubik, 2016, art. 38, s. 200.

³³ Uzasadnienie do wyroku TK z 23.03.1999 r., K 2/98, OTK 1999/3, poz. 38.

wskazuje, że należy go traktować jako szczególne prawo podmiotowe jednostki, wspomniane już „prawo do prawnej ochrony życia”, którego ekwiwalent powinny stanowić rozmaite pozytywne aktywności państwa, przejawiające się określonymi formami prawnymi, tworzącymi zarówno przez prawne, jak i faktyczne instytucje oraz stany, zapobiegające lub redukujące zagrożenia życia ludzkiego³⁴. Treść przepisu art. 38 Konstytucji RP odnosząca się do dobra, jakim jest życie ludzkie, koresponduje wreszcie z istotą międzynarodowej regulacji art. 2 EKPC, na podstawie której ETPC kilkakrotnie wskazywał w takim samym tonie jak wspomniany już TK, że „prawo to wymaga od państwa nie tylko powstrzymywania się od rozmyślnego pozbawiania życia, ale również podejmowania odpowiednich kroków w celu ochrony życia”³⁵. Ponadto zwracał także uwagę na powinność państwa do „podjęcia prewencyjnych środków operacyjnych dla ochrony osoby, której życie jest zagrożone kryminalnymi atakami ze strony innej osoby”³⁶.

Ustanowienie kolejnego z dóbr w postaci „wolności” również znalazło swoje odzwierciedlenie w przepisie konstytucyjnym (art. 31) oraz w aktach międzynarodowych – art. 5 EKPC statuującym prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego oraz art. 9 EKPC konstytuującym z kolei wolność myśli, sumienia i wyznania, a także art. 10 EKPC ustanawiającym wolność wyrażania opinii oraz art. 8–12 oraz 18 MPPOiP. Ta zasada konstytucyjna powinna być ważną dyrektywą kształtowania instytucji prawnych i poszczególnych ich elementów, wykładni przepisów prawa i ich stosowania. Samo zaś dobro jest definiowane rozmaicie. Wolność w znaczeniu ogólnym, bardziej potocznym to tworzenie, kształtowanie świata własnego i świata wspólnego według swojej wyobraźni³⁷. W prawie konstytucyjnym z kolei wolność definiuje się jako możliwość nieskrępowanego kształtowania przez jednostkę swojego zachowania zarówno w aspekcie życia publicznego, jak i prywatnego, nieograniczaną

³⁴ P. Sarnecki [w:] *Konstytucja...*, t. 2, red. L. Garlicki, red. M. Zubik, 2016, art. 38, s. 203.

³⁵ Decyzja ETPC z 12.07.1978 r., 7992/77, Europejska Komisja Praw Człowieka w sprawie X przeciwko Zjednoczonemu Królestwu HUDOC.

³⁶ Wyrok ETPC z 28.10.1998 r., 23452/94, Osman przeciwko Wielkiej Brytanii HUDOC.

³⁷ M. Król, *Słownik demokracji*, Warszawa 1991, s. 102.